

Wat staat er in de themahandleiding?

Op de eerste pagina van de themahandleiding wordt een korte introductie van het thema gegeven en staat een inhoudsopgave. Op het tweede blad staat een overzicht van de woordclusters. Daarna worden per dag de activiteiten beschreven. Er worden meerdere activiteiten per dag gegeven, gedurende vier dagen per week: maandag, dinsdag, woensdag en donderdag. De vrijdag kan gebruikt worden als herhaaldag om woorden of activiteiten te herhalen of als 'uitwijkdag', bijvoorbeeld als het programma op één van de andere dagen geen doorgang kan vinden.

Op de eerste pagina van elke dag staat bovenaan de titel, de week en de dag. Daarna vind je het doel, de voorbereiding en de woorden van die dag met definities of voorbeeldzinnen.

Op de tweede pagina van elke dag staat de taalkring. De taalkring is het 'fundament' van de dag, waarin de nieuwe woorden aan alle kinderen voor de eerste keer worden aangeboden.

Op de derde pagina van elke dag vind je de vervolgactiviteiten. Dat kunnen allerlei activiteiten zijn, variërend van interactie in de kleine kring tot een activiteit tijdens het buitenspelen. De vervolgactiviteiten sluiten inhoudelijk aan op de taalkring van die dag. Dat betekent niet dat ze per sé op die dag moeten plaatsvinden.

Volgorde van de activiteiten

Je kunt indien nodig dagen omwisselen, dat wil zeggen het programma van een bepaalde dag op een andere dag uitvoeren, maar het is beter dat te beperken. De dagen bouwen op elkaar voort, op volgende dagen worden woorden uit vorige dagen herhaald. Binnen alle activiteiten worden alleen woorden gebruikt die al eerder aan de orde zijn gekomen en geen woorden die kinderen pas later gaan leren. Taal is als een gebouw: wat er volgt bouwt voort op wat er eerder is verworven. Om die reden werken wij ook met jaarklassen, en niet in heterogene groepen 1/2.

Activiteiten

De belangrijkste activiteiten in de themahandleiding zijn de *taalkring*, de *kleine kring* waarin aan mondelinge taalvaardigheid wordt gewerkt, en de *woordspelletjes* gericht op het onthouden van de woorden. Daarnaast besteden we veel aandacht aan functioneel schrijven en tekenen.

- Functioneel schrijven is een belangrijk voorstadium van het leren schrijven in groep 3. Het motiveert kinderen om te willen leren schrijven (en lezen). Met schrijven bedoelen we niet methodische handschriftontwikkeling (wat een motorische activiteit is) maar het vastleggen en overbrengen van een boodschap, kortom communicatie.

- Tekenend is sterk gerelateerd aan taal. Er vinden grotendeels dezelfde of vergelijkbare cognitieve processen plaats. Tekenend gaat gepaard met 'inner speech': in je hoofd vertel je wat je tekent. Tekenend levert op deze wijze een bijdrage aan de taalontwikkeling en de cognitieve ontwikkeling.

Er zijn ook activiteiten die je niet zult vinden in de themahandleiding.

- Activiteiten gericht op de ontwikkeling van fonologisch en fonemisch bewustzijn. Veel scholen hebben daar al hun methodes voor. Bovendien gaat het veelal om vaste activiteiten en werkvormen die leerkrachten in hun didactisch repertoire hebben.

- 'Werkjes' en knutselactiviteiten die niet voortkomen uit de leerstof die in een taalkring wordt onderwezen. Op internet zijn honderden knutsels en kleuterwerkjes te vinden. Daar kunnen we niet veel meer aan toevoegen.

- Activiteiten rond prentenboeken. Boeken zijn enorm belangrijk voor de taalontwikkeling en voorlezen moet elke dag op het programma staan. Maar schrijvers maken prentenboeken omdat ze dat zelf leuk vinden en om van te genieten, en niet met de vooropgezette bedoeling om bepaalde taal en woorden aan kinderen te leren.

Anders gezegd: prentenboeken sluiten zelden goed aan op woordenschat- en taalactiviteiten die je aanbiedt. En prentenboeken komen en gaan. Afgezien van de klassiekers zijn ze zelden langer dan een jaar in druk. Dat neemt niet weg dat prentenboeken veel en vaak gebruikt moeten worden, maar leerkrachten weten daar zelf hun weg in te vinden.

- Liedjes en versjes. Ook daarvan denken we dat we niet veel meer kunnen toevoegen aan wat leidsters en leerkrachten al in hun hoofd of in de klas hebben.

- Een deel van de woordspelletjes. Het gaat om de woordspelletjes die volgens een vast stramen verlopen zoals het flitsen van woordplaatjes, kimpelen en spelletjes in het speellokaal waarbij kinderen de opdracht krijgen naar een 'woord' (een woordplaatje) te lopen, rennen, hinkelen of te kruipen. Deze 'vaste' woordspelletjes zijn opgenomen in de algemene handleiding.

Doelen

Op de eerste pagina van elke dag vind je allereerst de lesdoelen.

Lesdoelen zijn zoveel mogelijk gegeven in termen van resultaten of opbrengsten: wat wil je *bereiken* met de activiteit. Dat wil niet zeggen dat resultaten altijd in één dag te behalen zijn. Vaak is een langere periode nodig, en niet alle kinderen zullen alle resultaten behalen. Ook is het niet altijd mogelijk of zinvol om doelen te definiëren in resultaten of opbrengsten. In die gevallen is een doel iets 'waar je aan werkt'.

Voorbereiding

Hier wordt beschreven wat je klaar moet zetten en wat je nodig hebt.

Woorden / definities / voorbeeldzinnen

Hier worden de woorden van het woordcluster gegeven en de betekenis (definitie) daarvan of voorbeeldzinnen. De definities geven hulp bij het zelf goed 'voor ogen hebben' van betekenissen.

Je kunt ze gebruiken in activiteiten, maar dat is geen verplichting. Sommige dingen kun je beter laten zien en benoemen, in plaats van daar een omschrijving van te geven.

Niet alle woorden zijn definiëerbaar. Van 'rood' of 'gaan' kun je geen definitie geven. Alle definities zijn opgesteld in woorden die kinderen al kennen, of tenminste in woorden die in dat leerjaar geleerd worden. Dat impliceert dat er bij de peuters minder definities zijn. Er is eenvoudigweg nog minder taal voorhanden. De definities geven de functie van het woord (in het geval van een object of een handeling) en een kenmerk dat gebruikt wordt om het object of handeling mee te identificeren:

Een auto is om in te rijden (functie) en een auto heeft vier wielen (kenmerk).

Taalkring

De taalkring is klassikaal en frontaal onderwijs, min of meer volgens het model van activerende directe instructie. Maar het zijn peuters en kleuters waar les aan wordt gegeven, dus de taalkring is communicatief en gericht op gezamenlijkheid. De kinderen moeten zoveel mogelijk betrokken blijven en deelnemen in de gebeurtenis

De leerkracht blijft dus in gesprek, maar bepaalt en stuurt. De leerkracht zorgt ervoor dat zij in hoofdzaak aan het woord is, het gaat immers om het *aanbod* van nieuwe woorden, en zij zorgt ervoor dat er geen zijsporen worden ingeslagen. De taalkring gebeurt in de grote kring aan het begin van de dag en is de enige activiteit die 'verplicht' is. Het geeft de gemeenschappelijke grond vanwaar alle andere activiteiten vertrekken.

Bovenaan het blad met de taalkring vind je de kern van wat er in de taalkring gebeurt: '*wat gebeurt er*'. Daaronder vind je uitgeschreven wat je vertelt: '*wat vertel je*'.

In **rood** en *cursief* worden 'regieaanwijzingen' gegeven, bijvoorbeeld *laat zien* of *wijs aan*.

De uitgeschreven gebeurtenis is een voorbeeld: zó kun je het doen, maar het staat leerkrachten vrij om daar hun eigen draai aan te geven. Je kunt al die verhalen ook niet uit je hoofd gaan leren.

'*Wat vertel je*' geeft de inhoud en richting aan van wat je *doet*, *vertelt* en *laat zien*.

Voorafgaand aan de taalkring herhaal je altijd (kort) de woorden van de vorige dag. Aan het eind van de taalkring herhaal je de nieuwe woorden, want het meeste vergeten gebeurt direct na het leren.

Wop en Lap

In veel van de taalkringen, zeker bij de peuters en jongste kleuters spelen twee poppen een rol: Wop en Lap. Wop is een meisje en Lap een jongen. Wop en Lap zijn geen speciale poppen die apart moeten worden aangeschaft. Alle poppen kunnen Wop en Lap zijn, dus ook poppen waar de school al mee werkt. We kiezen wel voor twee poppen: een jongen en een meisje.

Jongens en meisjes moeten zich beiden met een pop kunnen identificeren. Bovendien hebben twee poppen als voordeel dat sommige situaties, vooral sociale interacties, beter zijn uit te spelen.

Vervolgactiviteiten

Dit kunnen activiteiten van verschillende aard zijn, maar ze sluiten inhoudelijk aan op het woordcluster van die dag. Dus bij een woordcluster over 'de supermarkt' gaan kinderen als vervolgvaciviteit een supermarkt in de klas maken, en daarin rollenspel spelen.

Het woordcluster bepaald dus in meer of mindere mate de inhoud van de activiteit. Dat kan taalontwikkende interactie in de kleine kring zijn, een activiteit in beginnende geletterdheid, een bewegingsactiviteit in het speellokaal of een knutselactiviteit zijn. Dat hangt ook af van het woordcluster. Sommige woordclusters lenen zich goed voor een knutselactiviteit, en andere beter voor taalontwikkende interactie.

Niet alle activiteiten zullen met alle kinderen dagelijks uitgevoerd kunnen worden. Daar heb je, zeker bij de activiteiten in de kleine kring met hooguit vier kinderen, te weinig handen voor in de klas.

Taalmozaïek geeft een 'overschot' aan activiteiten. Afgezien van de taalkring zijn er meer activiteiten dan je per week kan aanbieden. Je kunt dus kiezen uit verschillende vervolgvaciviteiten, op basis van wat je kinderen nodig hebben. Bij een meer taalvaardige groep kan er meer ontdekt en geknutseld worden, bij een groep met veel beginnende (Nederlandse) taalverwervers, bijvoorbeeld met veel anderstalige kinderen, zal het accent meer op de talige activiteiten liggen.

Hieronder volgt een overzicht van de belangrijkste vervolgvaciviteiten.

Mondelinge taalvaardigheid in de kleine kring

Deze activiteit is bedoeld voor de verwerving van algemene taalvaardigheid: spreken en luisteren. Het zijn gespreksactiviteiten waarin kinderen hun taalvaardigheid oefenen. Om taal te leren moet je taal gebruiken. Het zijn dus *geen* consolideringsactiviteiten met als doel de woorden te 'oefenen' die in de taalkring zijn aangeboden, al zullen de meeste van deze activiteiten zeker een bijdrage leveren in de consolidering van bepaalde clusterwoorden. Het gaat om de spreektijd van de kinderen, die nodig is om taal te oefenen en te verwerven.

Maar de leerkracht is altijd veel taalvaardiger dan de kinderen, zeker als het peuters en beginnende Nederlandse taalleerders betreft. Als kinderen nog over weinig taal beschikken, zal de leerkracht meer aan het woord zijn. Het moet echter wel een gesprek blijven waarin kinderen hun taal kunnen oefenen, en niet een 'lesje' worden waarbij de leerkracht de kinderen iets bijbrengt.

De sleutel ligt in werkelijke communicatie tussen leerkracht en kind waarin beiden gelijke kansen hebben om in te brengen wat zij belangrijk vinden. Het grotere taalaandeel van de leerkracht zal dan vooral liggen in het ondersteunen met feedback van wat het kind wil communiceren.

Woordspelletjes: waar of niet waar

Dit zijn 'vijfminutenspelletjes', die in de grote kring worden uitgevoerd met alle kinderen. Het zijn korte activiteiten rond de clusterwoorden. De leerkracht doet een bewering die 'waar' of 'niet waar' is: bijvoorbeeld '*kaas is geel*', of '*een schoen is om op je hoofd te zetten*'. De beweringen zijn echter vaak enigszins ambivalent, het is niet altijd zo duidelijk of ze waar zijn of niet: bijvoorbeeld '*met shampoo kun je ook afwassen*'.

Dat lokt uit tot nadenken en betekenisonderhandeling en draagt dus bij aan taalverwerving. Je kunt bij deze activiteit ook kinderen in tweetallen laten praten over de stelling om samen tot een beredeneerd oordeel te komen: is het waar of niet, en waarom vinden we dat?

Woordspelletjes: vragen om over te praten

Ook dit zijn 'vijfminutenspelletjes'. In plaats van een stelling wordt een vraag of een raadseltje opgegeven, bijvoorbeeld: '*is zuurkool een groente?*' of '*heb je ook spek van een vis?*'. Ook hierbij geldt dat ze gericht zijn op het overdenken van woordbetekenissen en op betekenisonderhandeling. Je kunt kinderen in tweetallen laten praten over de vraag om samen tot een beredeneerd antwoord te komen. De vragen zijn er ook op gericht om kinderen *out of the box* te laten denken: we nemen misschien wel voetstoots aan dat de dingen zijn wat ze lijken, maar is dat eigenlijk wel zo? Daarnaast bieden de vragen leerkrachten kansen om extra kennis van de wereld aan te bieden, bijvoorbeeld met een vraag als '*hoe maak je yoghurt?*'.

Spiekbrieven

Achterin elke themahandleiding vind je 'spiekbrieven': het woordcluster van elke dag in groot formaat (A4). Je kunt de spiekbrieven uitprinten en plastificeren. Bij de activiteiten kun je ze naast je neerleggen als geheugensteun. De woorden staan altijd in de volgorde waarin ze in de taalkring aan de orde komen, zodat je ook de lijn van het verhaal in het oog kunt houden.

Woorden laten rondzingen

Het is van belang de hele dag door de clusterwoorden te gebruiken, ze te laten rondzingen. Woorden als *de hagelslag* en *de vrucht* kun je gebruiken tijdens het eten en drinken. Woorden als *achteraan* en *vooraan* kun je gebruiken als kinderen in de rij gaan staan. Ook daarvoor zijn de spiekbrieven bedoeld. Als je de woorden 'onder ogen hebt' zul je ze makkelijker gebruiken als de gelegenheid zich aandient.

Tenslotte

Elk programma is het startpunt van het leren van de kinderen, en niet het eindpunt. Kinderen komen met vragen als je bezig bent. Die vragen lokken antwoorden uit die op hun beurt weer tot nieuwe vragen leiden. Zo ontstaat een sneeuwbaaleffect. Gaandeweg het thema groeit de inhoud.

Het is goed de woorden (en vragen) die zo ontstaan te noteren. Dat kun je doen op een groot vel papier dat je ophangt in het lokaal. Dat is wat kinderen zelf aan het onderwijs toevoegen. Het is hun bijdrage. Zo wordt het thema iets van henzelf. En wat van jezelf is, daar wil je graag aan werken.